

BALKAN ARAŐTIRMALARI DERGİSİ

CİLT : 1
SAYI : 1
YIL : 2010

**ARNAVUTLUK'TA
KRAL AHMED ZOGU DÖNEMİ
VE DİN- DEVLET İLİŞKİLERİ
(1920-1939)**

Asllan Shehu*

Giriş

1912'de Osmanlı'nın mağlubiyeti ile sonuçlanan Balkan savaşının akabinde, galip Balkan devletleri, Arnavutluk'u paylaşma planları yapmaya başladılar. Karadağlılar İşkodra'yı (Shkoder), Yunanlılar Yanya'yı (Janine) kuşatırken, Sırp lar da Dıraç'ı (Durrës) işgal etmişlerdi. 28 Kasım 1912 tarihinde Avlonya'da (Vlora) İsmail Kemali (İsmail Qemali) Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlık ilanından hemen sonra İsmail Kemali başkanlığında geçici bir hükümet kuruldu. Büyük güçler, Adriyatik Sırp larını saf dışı etmek isteyen İtalya ve Avusturya'nın da etkisiyle, 20 Aralık 1912'de Londra Konferansı'nda Arnavutluk'un bağımsızlığını tanıdılar. Hemen sonrasında ise, ilişkileri bozulmuş olan Balkan müttefiklerini yola getirmek için bir başka konferansa ihtiyaç duyuldu. 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması'nın bitiminde bir hükümet kurulması ve sınırların belirlenmesi görevi uluslar arası bir kontrol komisyonuna verildi.

Bu komisyon Arnavutluk'un hâkim fakat 'büyük güçlerin koruması altında bir Prenslik olduğunu açıkladı. Alman prensi William de Weed prensliğin tacını kabul etti ve 7 Mart 1914'te Dıraç'a (Durrës) geldi. Birinci Dünya Savaşı'nın başında prens, anarşiye gömülen ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. 1914 yılında en az altı yerel hükümet görülüyordu. Birinci Dünya Savaşı süresince, ülke sırasıyla Sırp, Avusturya, İtalyan, Fransız, Yunan ve Bulgar orduları tarafından işgal edildi. 26 Nisan

* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

1915'te gizli yapılan Londra Paktı'nda Arnavutluk'un paylaşılması düşünüldü. Fakat 3 Haziran 1917'de General Ferreno'nun ülkenin bağımsızlığını ilan etmesiyle bu antlaşma yürürlükten kalktı. Ateşkes sonrası, İşkodra'da 1920 Şubatı'na kadar işbaşında kalan uluslar arası bir yönetim kuruldu. Bu arada 1918 Aralık'ında, Dıraç'ta bir Arnavutluk Milli Kurulu toplandı ve geçici bir hükümet kurularak Paris Barış Konferansı'na bir heyet gönderildi. Ancak İtalya, çevirdiği çeşitli diplomatik oyunlarla ülkeyi mandası altına aldı.

Bu sonuç, Luşna (Lushnja) Konferansı'nda yeni hükümeti meydana getiren bir milli harekete sebebiyet verdi. Bir Bektaşî, bir Sünnî, bir Ortodoks ve bir Katolik'ten oluşan yüksek egemenlik konseyi kuruldu. Hükümetin merkezi, Dıraç'taki İtalyan güdümlü hükümetle yapılan mücadelenin yürütüleceği Tirana'ya nakledildi.

Bağımsızlıktan sonra ülkede oluşan siyasi, dini ve sosyal karmaşayı, 1924-1939 yılları arasında iktidarda bulunan Ahmed Zogu ve hükümetleri yatıştırmaya ve buna sebep olan sonuçları çözmeye çalıştı. Biz, bu çalışmamızda sırayla Ahmed Zogu'nun Hayatı, Yönetimi, Döneminde Din-Devlet İlişkileri ve son olarak da bu dönemde Müslümanlar'ın teşkilatlanmaları konularını anahatlarıyla ele almaya çalışacağız.

1. Ahmed Zogu'nun Hayatı:

Ahmed Xhemal Zogolli (Ahmed Cemal Zogolli), 8 Ekim 1895 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun o zamanki Arnavutluk bölgesinde Mati şehrinin valisi Cemal Paşa (Xhemal Pasha) Zogolli ile Salah Toptani Bey'in kızı Sadiye Hanım'ın üçüncü çocuğu olarak Burgajet kalesinde doğmuştur. Baba tarafından kökü 15. yüzyıla dayanan kuzeyli Zogolli ailesine, anne tarafından Orta Arnavutluk'lu meşhur Toptani ailesine dayanır. Kral olduktan sonra soyunu 1405-1468 yılları arasında yaşamış olan eski Arnavut krallarından İskender Bey'e (Gjergj Kastrioti Skenderbeu) kadar çıkarmışsa da, bu iddiası genel kabul görmemiş ve o dönemin tarihçileri tarafından da doğrulanmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin 3. Ordusu'nun merkezi olan, Mustafa Kemal'in de gençlik yıllarını geçirdiği Manastır'daki (Manastır Askeri İdadisi) ilkokul yıllarının ardından, eğitimi sürdürmek üzere 10 yaşında İstanbul'a gelip 1906 yılının sonbaharında Galatasaray Sultanîsi'ne kaydoldu. Ancak Mektebi Sultani Şubat 1907 yarıyıl tatilinde büyük bir yangın geçirmiş, okulun arşivi ve kütüphanesi de dâhil olmak üzere pek çok

bölümü kül olmuştu. Bu yüzden Galatasaray Sultanîsi'nde, eğitime iki yıl ara verildi. Ahmet Zogu okula gidemediği bu dönemde akrabalarının yanlarında özel dersler alarak eğitimini sürdürdü ve İkinci Meşrutiyet'in ilanına, 31 Mart Olayı'na, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişine ve II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesine tanık oldu. Galatasaray Sultanîsi eğitime 1909 yılında tekrar başlayınca orta öğrenimine tekrar döndü. Babası Cemal Paşa'nın 1911 yılında ölümü nedeniyle yapılan çağrı üzerine ülkesine gitti ve henüz 15 yaşında iken babasının valilik ünvanını üzerine aldı¹. Bu dönemde Türkçe "oğlu" ekini taşıyan Zogolli/Zogoğlu soyadını bırakarak Arnavutça "Kuş" anlamına gelen Zogu soyadını benimsedi.

Alman kökenli Prens Wilhelm Von Wied'in Mart 1914'te dış güçler tarafından Arnavutluk yönetimine getirilmesi üzerine Ahmet Zogu, kendine bağlı kuzeyli birliklerle Sırbistan'a geçti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ordusu ile askeri ilişkiler kurdu ve İmparator Franz Joseph tarafından kendisine Kraliyet Albay rütbesi verildi.

1917-1919 yıllarını Viyana ve Roma'da geçirdikten sonra Arnavutluk'a dönen Ahmet Zogu, 1921 -1924 yılları arasında parti mücadelelerine katıldı ve kurulan hükümetlerde İçişleri, Dışişleri ve Başbakanlık görevlerinde bulundu. İçişleri Bakanlığı sırasında hükümete karşı hazırlanan bir darbe teşebbüsünü (8 Mart 1922) önledi. Daha sonra bir öğrenci tarafından girilen suikast teşebbüsü üzerine (23 Şubat 1924) Zogu'nun adamları muhalefet partisi üyelerinden birini öldürdüler (20 Nisan 1924). Muhalefet partisi parlamentodan çekildi ve isyan çıkardı. İsyancı kuvvetlerin 10 Haziran 1924'de Tiran'a girmesi üzerine Yugoslavya'ya geçen Zogu, Yugoslavya'nın yardımı ve topladığı kuvvetlerle tekrar Tiran'a girip iktidarı ele geçirdi.

27 Nisan 1938'de Kral I. Zogu, fakir düşmüş bir Macar soylu ailesine mensup olan Kontes Geraldina Apponyi ile evlendi. Kraliçenin annesi Gladys Virginia Steuart Amerikalı olup ünlü şair Robert Frost'un kuzeni idi. Kral ile Kontesin düğünü Tiran'da gerçekleşti. Evli çift Alman Başbakanı Adolf Hitler'in hediye ettiği ateş kırmızısı renkli üstü açık bir Mercedes ile balayına çıktılar. 1939 yılında Leka adındaki bir oğulları oldu.

¹ <http://albania.dyndns.org/Zog%20bio/dupatrioteauministre.htm> (Tarih bölümü, 18.04.2009).

1939 senenin Nisan ayında, faşist İtalyan kuvvetlerinin Balkanlar üzerindeki politikaları nedeniyle ülkeyi istilâ etmeleri üzerine Kral I.Zogu, ailesiyle birlikte ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Önce İngiltere'ye, daha sonra da Mısır'a gitti. Ancak Albay Cemal Abdünnasır tarafından yapılan ihtilal nedeniyle 1953'de Mısır'ı da terk edip Fransa'nın Nice şehrine yerleşti. 1961 Nisan ayında Paris'te vefat etti.²

İtalyan işgalinden sonra kral ve kraliçe sırasıyla Yunanistan, Türkiye, İngiltere, Mısır, ABD ve Fransa'da yaşadılar. 1961'de Zogu'nun ölümünden sonra oğlu, I. Leka adıyla sürgünde Arnavutluk kralı ilan edildi. Anne-oğul bir süre İspanya'da, daha sonra Rodezya (Zimbabve) ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yaşadılar. Haziran 2002'de Kral I. Leka ve Ana Kraliçe Geraldine'nin Arnavutluk'a dönmelerine izin verildi. Kraliçe aynı yılın Ekim ayında 87 yaşında Tiran'da vefat etti. Devlet töreniyle Ulusal Mezarlık'a defnedildi. I. Leka halen kraliyet unvanından feragat etmeksizin Tiran'da yaşamaktadır. I. Leka'nın *Leka Enver Zog Rıza Baudouin Msiziwe* (1982 -) adını taşıyan oğlu, halen II. Leka unvanıyla Arnavutluk veliahdıdır. 21 Ağustos 2007'den bu yana Arnavutluk Cumhuriyeti Dış İlişkiler Bakanlığı'nda Bakan Müsteşarlığı görevini yapmaktadır.³

2. Ahmed Zogu'nun Yönetimi:

Kasım 1921 tarihinde toplanan "Londra Büyükelçiler Konferansı", 1913'te belirtilen sınırlar dâhilinde Arnavutluk'un bağımsızlığını tekrar teyit etti, fakat ülkenin toprak bütünlüğünü sağlama görevi İtalya'ya verildi. Ancak bu karar Arnavutluk hükümeti tarafından tanınmadı.

Bu dönemde ülkenin ekonomik durumu içler acısıydı. Köylü ve toprak sahipleri hükümetten tarım reformu talep ediyordu. Bundan dolayı Ahmed Zogu başkanlığındaki hükümete karşı zaman zaman ayaklanmalar baş gösterdi.⁴

² <http://www.shqiperia.com/kat/gj1/kid/5/Rilindja-Kombetare.html>, (Historia e Shqiperise, Rilindja Kombetare 15.04.2009); <http://albania.dyndns.org/Zog%20bio/dupatrioteauministre.htm> (Tarih bölümü, 18.04.2009); Karatay, Osman-Gökdağ, A. Bilgehan (Derleyen), *Balkanlar El Kitabı Çağdaş Balkanlar*, KaraM&Vadi Yayınları, Ankara 2007, c. II, s. 324-327

³ <http://www.mfa.gov.al/> (A.C. Dış İlişkiler Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi).

⁴ Karatay, Osman-Gökdağ, A. Bilgehan, *a.g.e.*, s. 323-324

Bu olaylar üzerine, 1924 yılında Ahmed Zogu, koalisyon yaptığı Terakki Partisi'nin başkanı Şevket Verlaci (Shevket Verlaci) ve bazı tanınmış Müslüman liderleri ülkeyi terk etmek zorunda kaldılar. Bu sırada iktidar, halkın büyük sevgisini kazanmış olan Liberal Parti'nin Lideri Milletler Cemiyeti Arnavutluk Delegesi Ortodoks Piskoposu Fan Noli'ye emanet edildi. Ancak Fan Noli hükümetinin de sosyal reformları yürürlüğe koyacak zamanı olmadı. Çünkü kuruluşunun üzerinden daha altı aylık bir süre geçmemiştir ki, Ahmed Zogu, Yugoslavya'da oluşturulmuş askeri bir birlikle beraber ülkesine geri döndü. Hemen ardından askeri bir darbeyle hükümete el koydu ve Başkan Fan Noli'yi sürgüne gönderdi.

Ahmed Zogu, Ocak 1925'te Tiran'da topladığı Büyük Kongre vasıtasıyla anayasayı ve rejimi değiştirip 21 Ocak 1925'te Cumhuriyet'i ilân etti ve 31 Ocak 1925'de Cumhurbaşkanı seçildi. Tiran'da toplanan kurultay 1928'de anayasayı yeniden değiştirerek krallığı kabul etti ve Zogu bir süre sonra, I. Zogu unvanıyla 1 Eylül 1928 tarihinde kral ilân edildi. Bu dönemde Arnavutluk'ta, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda önemli yenilikler yapıldı.⁵

1925'de hükümeti ele geçirdikten sonra anayasayı değiştiren Zogu, muhalefettekilerden bir kısmını ülkeden sürdü, bir kısmını da tutukladı. Ordu ve Jandarma'nın başına kendi adamlarını yerleştirerek, siyasal iktidarın bütün erklerini kendi elinde topladı. Böylece bürokrasideki üst düzey memurları bizzat kendisi tayin edip kontrol etmeye başladı. İktidarını sağlamlaştıran Zogu, ekonomik sorunları çözmek üzere de dışarıdan mali kaynak arayışına girdi. İlk olarak Milletler Cemiyeti'ne başvurdu, ancak kendisine teklif edilen kredi yetersizdi. Geriye başvurabileceği iki kaynak kalmıştı: Yugoslavya ve İtalya. Zogu her iki komşu devletin de asla güçlü bir Arnavutluk istemediklerini çok iyi biliyordu. Ancak Yugoslavya'ya karşı İtalya'nın daha büyük ve daha güçlü bir Arnavutluk'ta çıkarı olduğunu düşünüyordu. İtalya Arnavutluk'u mandası altına almış ve kaynaklarını olabildiğince sömürmüştü. Ancak bu süreçte iki ülke arasında iktisadi ilişkilerde belirgin bir gelişme vardı. İtalyan şirketleri için Arnavutluk, Balkan pazarına açılan bir kapıydı.⁶

⁵ Popovic, Aleksandre, *Balkanlarda İslam*, Çev: Komisyon, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 18-26

⁶ Hoti, İzber, *Qendrimi i Diplomacise İtalyane Ndaj Shqiperise dhe Shqipetarve 1930-1941*, Prishtine 1997, s. 45-56; Popovic, a.g.e., s. 326-327

Zamanla Arnavutluk'un ekonomisi İtalyan şirketlerinin eline geçti. İşverenlerin % 90'nunu İtalyan şirket sahipleri oluşturunuyordu. İtalyan kontrolünün güçlenmesi Zogu'yu destekleyen milliyetçi ve muhafazakâr Arnavut çevrelerini - ki bunların başında askerler ve toprak sahipleri geliyordu - yavaş yavaş Zogu aleyhine çevirdi. Bunun sonucunda 1930'lar Zogu'ya karşı düzenlenen ve çoğu bir şekilde zamanında tespit edilip önlenen gizli darbe hazırlıkları ile geçti. 30'lu yılların sonuna doğru ülkeye ağır bir güvensizlik ve sıkıyönetim havası çökmüştü. Zogu da Mussolini'nin İtalya'nın Arnavutluk'daki kazanımıyla yetinmeyeceğini ve ülkesini kendi topraklarına katmak isteyeceğini biliyor ve konuşmalarında bunu açıkça dile getiriyordu. Nitekim Hitler'in Morava üzerinden doğuya yayılmasını izleyen Mussolini, çoktan Arnavutluk'un tam işgalini tasarlamıştı.⁷

Ülkesinde yaşanan kriz sonrası sosyal karmaşa döneminde, gireceği seçimlerde zayıflayan desteğini tazelemesi için Arnavutluk'un İtalya'ya katılması gerekiyordu. Bu planın fikir adamlarından olan Mussolini'nin damadı ve İtalya'nın Büyükelçisi Kont Ciano, Arnavutluk'u Mussolini aleyhtarı muhalefetin ve de milliyetçi çevrelerin ağzını tıkayacak bir lokma olarak görüyordu. Nitekim İtalya'ya sadakatini ve minnetini açık bir şekilde ifade etmesine rağmen Kont Ciano, Zogu'nun resmi bir hamilik statüsünü kabul etmeyeceğini düşünüyordu. Bu nedenle İtalya'nın resmi hamiliğine geçmesi için Tiran'a ultimatom vermeyi uygun buldu ve Zogu'nun Macar Prensesi Geraldine'nin dokuz aylık hamile olmasını uygun bir zamanlama olarak değerlendirdi. Mussolini'ye hayranlığı ve sadakati ile bilinen Kont Ciano ultimatomun başarı olasılığını açıklarken Zogu'nun eşinin doğumuna fazla güvenmiş ve "Geraldine'nin dokuz aylık karnıyla dağlarda savaştığını hayal edemiyorum" demişti. Ancak Zogu ultimatomu hemen kabul etmedi ve İngiltere gibi öteki büyük güçler arasında destek ve yardım arayışına girdi. Mussolini'den meseleyi Bakanlar Kurulu ve Parlamente'ye götürmesi için ek zaman istedi. Ama Mussolini ve ekibi bu iki kurumun yıllardır Zogu'nun yönetimi için pek anlam taşımadıklarını biliyordu ve 7 Nisan 1939 yılında Arnavutluk'u işgal emri verdi.

⁷ Zegali, Josif. *Lufta e Dyte Boterore dhe e Popullit Shqiptare*, Tirane, 1999, S. 170-179; Karatay, Osman-Gökdağ, A. Bilgehan, a.g.e., s. 329-331

İtalyan deniz filosu Arnavutluk sahillerini bombalamaya başladı ve belli noktalara çıkarma yaptı. Başkent Tiran işgal edildi. Zogu bir gün önce doğan oğlu Skender ve eşiyle birlikte komşu ülke Yunanistan'a sığındı. İtalyan askeri güçleri hiçbir muhalefet ile karşılaşmadan ve sadece 12 kayıp vererek Arnavutluk'a el koydular. Kont Ciano tarafından toplanan meclis de itirazsız İtalyan III. Victor Emmanuel'in krallığını onayladı. Böylece 1912 yılında Vlora şehrinde İsmail Bey Kemal tarafından ilan edilen Arnavutluk'un bağımsızlığı bir kez daha sona erdi.⁸

3. Ahmed Zogu Döneminde Din-Devlet İlişkileri:

Ahmed Zogu'yu övmek için o dönemin yazarlarından olan Kristo Dako'nun yazmış olduğu bir biyografide şu ifadeler geçmektedir:

"Arnavutlar, tarih boyunca birbirlerine karşı her zaman müsamahalı olmuşlardır. Hiçbir zaman dini meseleler uğruna kan dökmemişlerdir. Ancak Birinci Dünya Savaşı sırasında ve savaştan sonra yabancıların çeşitli tuzakları, Arnavutlar arasında canlı bir şekilde var olan dinî müsamahayı ve hoşgörüyü zayıflatmaya başladı. Bundan dolayı, Arnavutlar'ın kalbine müsamaha duygusunu yeniden yerleştirmek göz ardı edilemez bir ihtiyaçtı. Neticede ülkeye laik sistemi getirerek bunu gerçekleştiren sevgili kralımızın ismini zikretmekten gurur duyuyoruz".⁹

Ayrıca, Ahmed Zogu döneminde, 13 Aralık 1928 tarihinde çıkartılan anayasanın dinlerle alakalı bölümü şu şekildedir: "Arnavutluk Devleti'nin herhangi bir resmi dini yoktur. Bütün dinlere ve inançlara saygı gösterilir. Devlet bütün dini inanç ve faaliyetleri güvence altına alır. Dinler hiçbir şekilde anayasanın ve kanunların işleyişini engelleyemez ve kısıtlayamaz. Dinler ve inançlar hiçbir şekilde siyasi amaçlar doğrultusunda kullanılamaz ve istismar edilemez".¹⁰

Kral Ahmed Zogu'nun Arnavutluk'ta çeşitli dini gruplara karşı yürüttüğü politika, diğer kamusal alanlara karşı yürüttüğü politikalarıyla benzerdi. Bu tutumla hedeflenen şey, çeşitli dini grup ve kurumları devletin kontrolü altına almak ve onları yeni kurulan sistemin destekçileri haline dönüştürmektir. Ahmed Zogu'nun yeni rejiminde, resmi herhangi

⁸ Karatay, Osman-Gökdağ, A. Bilgehan, *a.g.e.*, s. 324-335; Hoti, *a.g.e.*, s. 120-134; Zegali, *a.g.e.*, s. 97-109

⁹ Dela Roka, Roberto Moroco, *Kombi dhe Feja ne Shqipëri 1920-1944*, Çev. Luan Omari, Shtëpia Botuese "Elena Gjika" Yay., Tirane, Ts. s. 113

¹⁰ Dela Roka, *a.g.e.*, s. 29

bir din mevcut değildi. Devletin, açıkça dini otoritelerden mutlak anlamda ayrı olmasına rağmen, gene de devletin dini gruplar üzerindeki baskısı çok fazlaydı. Zogu, çeşitli dinlerin yurt içindeki etkilerini kısıtlayan laik bir politika takip etti. Aynı zamanda dinî kurumları devletin otoritesine bağlamak istiyordu. Bütün bu kararları, bütün dinleri devletin garantisi altına alma politikası olarak açıklıyordu.

Kral Ahmed Zogu, kendisi dine karşı duyarlı değildi. Açıkça din karşıtı olarak kendisini ifade etmese de, dine karşı hiçbir şekilde sempati duymazdı. Ancak insanların gönlünü hoş tutmak için ara sıra, Müslümanlar'ın bazı faaliyetlerine katılırdı. Devlet adamı olarak Zogu, Arnavutluk'ta mevcut olan üç büyük dine karşı da aynı mesafeyi korumak istiyordu.¹¹

Arnavutluk'un kralı Ahmed Zogu geçmişte, Müslümanlar'ın en büyük beyi olan Shefqet Verlaci (Şefket Verlaci)'nin kızıyla evlenmişse de, mutlu bir evlilik sürdüremediğinden dolayı kısa bir zaman sonra boşanmıştı. Bu boşanmayı fırsata dönüştürmek isteyen Zogu, daha sonra Müslüman olmayan Arnavutlar'ın güvenini kazanmak için Hristiyan bir kadınla evlenmeyi hedefliyordu. Bu hedef Zogu için çok önemliydi. Çünkü ülkesindeki inananların sembollerini tek çatı altında toplama fırsatını elde edecekti. Aynı zamanda Hristiyan bir kadınla evlenmek, Ahmed Zogu'ya Avrupa ve Hristiyan devletlerine nüfuz etme ve onlarla yakın ilişki kurma imkânını sağlayacaktı.¹²

Önceki bölümlerde de yer aldığı gibi Kral Ahmed Zogu, 1938 yılında Katolik Macar Prensesi Geraldina Apponyi (Gjeraldina Apponyi) ile evlenmeyi başardı. Arnavut Ortodoks ve Katolikler, Kralları'nın Hristiyan bir Prenses'le evlenmesinden son derece memnun kaldılar. Çünkü kendilerini Hristiyan bir Prenses temsil edecekti. Ancak Müslüman Arnavutlar Kral Ahmed Zogu'nun bu evliliğinden hoşnut olmadılar. Çünkü onlar böyle karışık bir evlilik istemiyorlardı. Bununla birlikte Zogu'ya tam da Katolikler'den birçok sorun başına gelecekti. Kral'ın kendi iradesiyle yaptığı bu evliliği hakkında herhangi bir önyargısı yoktu. Ancak doğacak çocuklarının eşinin diniyle terbiye edilmelerini ve yetiştirilme-

¹¹ Dela Roka, *a.g.e.*, s. 123-126

¹² *Krishterimi Nder Shqiptaret, Simpozjumi Nderkombetare Tirane, 16-19 Nentore 1999 Shkoder 2000, Konferenca Ipeshkunore e Shqiperise (Episcopal Conference of Albania, Edt.: Dom Nike Ukgjini-Willy Kamsi -Romeo Gurakuqi, S. 90-107, Toena Yay, Tirane*

lerini arzu etmeyecekti. Bu tercihle Zogu, gelecek yıllarının siyasi otoritesini garanti altına almaya düşünüyordu. Çünkü halkın % 70'i Müslümandı.

Katolik Kilisesi bu evliliği tanımamakta ısrarcıydı. Ama Prenses Geraldina da, kendi dinini takip etmeye ve Tiran'daki Katolik Kilisesi'ne devamlı gitmeye kararlıydı. Kral Ahmed Zogu'nun, Pranses Geraldina Apponyi ile evlilikleri, sivil bir törenle yapıldı. Her iki taraf da kendi dininin kurallarını uyguladı. Katolik Kilisesi Baş Rahibi bu törene katılmadı. Diğer taraftan Vatikan, Geraldina'yı vaftizinin geçersiz sayılacağı hakkında uyarıyordu. Siyasi atmosfer taşıyan bu evlilik, Zogu'nun beklediği ve hedeflediği başarıyı sağlamadı. İtalyanlar daha önce Zogu'ya asil bir İtalyan hanımla evlenmesini teklif etmişlerse de, Zogu bunu reddetmişti. Bu sebeple de Zogu, İtalyan çevrelerini üzmuş bulunuyordu.¹³

Yönetiminin ve icraatlarının ilk yıllarında Zogu, Müslüman bir kimliğe sahip olması ve muhafazakâr bir siyaset çizgisi takip etmesinden dolayı, toprak sahibi beylerden ve dolayısıyla Müslümanlardan destek almıştı. Bu ilk yıllarda hükümet çalışanlarının çoğu Müslümanlardan oluşuyordu. Ancak Katolik ile Ortodokslar bazı konular hariç, Zogu'nun bu siyasetine karşıydılar. Zogu'nun politikasına karşı çıkan Ortodokslar iki gruptan oluşuyordu. Birinci grubu Filohelen Ortodokslar (Yunanca konuşanlar) oluşturuyordu. Bu grup sadece Zogu'nun politikasına değil, aynı zamanda Arnavut devletine de karşıydılar. İkinci grubu ise; Ortodoks Papaz Fan Noli (muhaletteki Liberal Parti'nin lideri) taraftarları ve çoğunlukla Korça bölgesinde yaşayan zengin Ortodokslar oluşturuyordu. Fan Noli'nin sürgüne gönderilmesinden sonra Ahmed Zogu yavaş yavaş bazı Ortodoksları hükümet teşkilatına almaya çalıştı. Bununla Arnavutluk Bağımsız Ortodoks Kilisesi'nin kurulması arzusunu gerçekleştirecekti. Bununla birlikte devlet personelinin çoğunu Müslümanlar oluşturmaya devam edecekti. Ancak bunun yanında 30'lu yıllarında zikrettiğimiz gibi zengin Ortodokslar da resmi işlere alınmaya başlanmıştı.¹⁴

Yunanistan'ın Arnavutluk üzerindeki çeşitli dinî, siyasî ve ekonomik etkilerini kısıtlamak ve tamamen engellemek için Ahmed Zogu, Arna-

¹³ Dela Roka, *a.g.e.*, s. 130-139; *Krishterimi Nder Shqiptaret, Simpozjumi Nderkombetare*, Tirane, S. 120-140

¹⁴ Zegali, *a.g.e.*, s. 206-210; Dela Roka, *a.g.e.*, s. 162-171

vutluk Otonom (Bağımsız) Ortodoks Kilisesi'nin onaylanması doğrultusundaki işlemlere öncelik verdi. Öte yandan İtalya'nın Arnavutluk üzerindeki etkilerinin yayılmaması için Katolik Kiliseleri'nin uniatizmini (birleşmesini) engelledi. Müslüman Komitesi'nin herhangi bir sorunu için yurt dışında diğer Müslümanlardan alabileceği yardımı engellemek için, bu komiteyi yeniden yapılandırdı. Zogu, özellikle kendi ve devletin dini gruplar üzerindeki üstünlüğünü kurmak için çeşitli tedbirler almıştı.

O dönemde Arnavutluk'da faaliyet gösteren dinî kurumların devlete ve anayasaya boyun eğmelerini sağlamak için bütün yollar deneniyordu. 1920 Anayasası Arnavutluk'ta herhangi bir resmi dinin bulunmadığını ve bütün vatandaşların din özgürlüğünü sağlamak üzere, din ile devletin mutlak anlamda ayrı olduğunu ilan etmişti. Bu kanunları ısrarla hayata geçirmek istediğini söyleyen Zogu, devletin dini kurumlarla önceki resmi ilişkisini mutlak anlamda kesen bir kanunun oylanması üzere parlamentoya sundu. Bundan sonra devletin resmi yasalarını çiğnememek şartıyla istekleri dışında Arnavut halkı hiçbir dini kanuna uymak zorunda olmayacaktı. Bütün Camiler, Kiliseler, Manastırlar, Tekkeler, Dini Vakıf ve Kurumlar anayasa önünde aynı haklara sahip olacaktı. Dini müesseselerin yönetimi resmi kişilerce teftiş edilecekti. Dini kurumların bütün yöneticileri Arnavut vatandaşı olmak zorunda olacaktı. Kendi faaliyetlerini icra etmeleri için din adamları hangi dine ait olursa olsun muhakkak devletten izin almaları gerekecekti. Arnavutluk din komiteleri, Arnavutluk dışındaki dini merkezlerle sadece manevi karakterdeki bağlar kurabilecekti. Aynı süreçte eğitimde de düzenlemeye gidildi. Ülkedeki dini ya da laik olsun bütün özel okulları kapatan yeni bir kanun tasarısı hazırlandı.

Ancak Zogu tarafından çıkartılan dinlere ilişkin bu yeni kanunları uygulamak için ortamın konjüktürel şartları elverişli değildi. Bu yüzden hazırlanan ve çıkartılan kanunların çoğu sadece kâğıt üzerinde kaldı. Özel okullara ilişkin kanunlar ise ancak 1939 yılında yürürlüğe girebildi.¹⁵

¹⁵ Dela Roka, *a.g.e.*, s. 65-87; *Krishterimi Nder Shqiptaret, Simpoziumi Nderkombetare* Tirane, S. 260-287; Hoti, *a.g.e.*, s. 207-210

4. Krallık Döneminde Müslümanlar'ın Teşkilatlanmaları:

Doğal olarak bu dönemdeki Arnavut Müslümanları'nın durumu, ülkenin siyasi gelişmeleriyle yakından ilgilidir. Siyasi belirsizliklerin ve karışıklıkların yaşandığı 1921 öncesinde Müslümanlar, "Milli İslam İttifakı" adı altında teşkilatlanmışlardı. Bu teşkilat İstanbul'daki Şeyhülislamla bağlıydı ve hutbeler Halife adına okunuyordu. 1921 senesinde Meşihat makamına olan bu bağlılık son buldu. 1923'de de Tirana'da toplanan "Birinci İslam Cemaati Kongresi"nde alınan bir kararla bu ülkedeki Müslümanlar, Hilafet makamından resmen ayrıldılar ve İslam Dünyası'ndan bağımsız olarak örgütlendiler. Bu dönemde Arnavutluk'ta 560 bin civarında Müslüman bulunuyordu. İslam Cemaati Tirana'daki Başmüftü'ye bağlanmış ve dini meselelerin çözümü için Başmüftü'nün başkanlığında altı üyelik "Yüksek Şeriat Konseyi" oluşturulmuştu.¹⁶

Ahmed Zogu'nun yönetimi döneminde (1929'da) Tirana'da II. İslam Cemaati Kongresi toplandı. Bu toplantıda Müslümanlarla ilgili önemli kararlar alınarak cemaat yeniden örgütlendi. Buna göre Müslümanlar'ın yönetimi için bir genel konsey, bir daimi konsey ve vilayet konseyleri oluşturuldu. Genel konsey delegeleri tarafından seçilen Tirana'daki Başmüftü cemaatin başkanı olarak belirlendi. Cemaat başkanı, dört il müftüsü ve müftülerin bulunmadığı şehirlerden gelen altı delege genel konseyi oluşturuyordu.

Tirana'daki Berat Medresesi dışında kalan bütün medreseler kapatıldı. Bu medrese de iki yıl sonra "Tiran İslam Enstitüsü'ne" dönüştürüldü. Bu kurumda 1935'lerde yüzden çok öğrenci okuyordu ve yedi yıllık öğrenimlerini bitiren başarılı öğrenciler yüksek öğrenim için Kahire'ye ve Lahor'a gönderiliyorlardı. 1934 yılında Arnavutluk'ta 560 camii bulunduğu bilinmektedir. Bunların bakım ve korunması İslam Cemaati ve Müslüman halk tarafından sağlanıyor, burada çalışanların ücretleri de yine cemaat tarafından temin ediliyordu. İslam Cemaati'nin bütçesini vakıf gelirleri, Müslüman halkın ödediği dini vergiler ve devlet yardımı oluşturuyordu. Bununla birlikte Kral Zogu döneminde yeni oluşturulan anayasayla ve kanunlarla İslamiyet'in ve diğer dinlerin etkinlik alanları giderek daraltıldı. Müslümanlar arasındaki bütün anlaşmazlıklara devlet mahkemeleri bakmaya başladı. Evlenme ve benzeri akidler medeni hukuka göre düzenlendi.

¹⁶ Popovic, *a.g.e.*, s. 22-226

1939 yılında İtalya Arnavutluk'u işgal edince buradaki Müslümanlar için bir ulema konseyi oluşturulmuşsa da önemli bir statü değişikliğine gidilmedi. İtalyan işgal yönetimi savaş sırasında İslam'dan faydalanmaya çalışıyordu. Halka dağıtılan broşürlerle Müslümanlar İngilizler'e karşı cihada davet ediliyordu. Ayrıca İtalyanlar camileri de bazı sosyal faaliyetler için kullanmışlardır¹⁷.

Hiç şüphesiz ki, Arnavutluk'taki dini hayatın gelişmesinde tasavvuf ve tarikatların etkisi büyük olmuştur. 12 Kasım 1912 tarihinde ilan edilen bağımsızlık ile artık Arnavutluk ülke sınırları belli olmuştu. Bektaşilik ülkede çok yaygındı. Bektaşiler 1920 öncesinde Türkiye'deki Bektaşiler'e bağlı iken, 1922 yılında Tirana'da toplanan ilk kongrede alınan kararla bu tarihten sonra bağımsız şekilde örgütlendiler. 1923'de toplanan ikinci kongre ile birlikte Bektaşi cemaati resmi bir statü kazandı. Bu yıllarda ülkenin çeşitli şehirlerinde kırk üç Bektaşi tekkesi olduğu bilinmektedir. 1929'da Tirana'da toplanan üçüncü Bektaşiler Kongresi'nden sonra Bektaşiler yeniden örgütlendiler. Buna göre örgütün başında ikamet yeri başkent Tirana olan bir büyük Dede (Kryegjysh), onun altında beş dede (gjysh), onların altında çeşitli tekke Babaları, ardından Dervişler, Muhibbler ve Âşıklar geliyordu. Ayrıca Gülşeniyye, Halvetiyye, Rifâiyye, Sa'diyye ve Ticianiye tekkeleri de vardı.

1933'lerde ülkede Bahâilik de gelişme gösterdi. 1936 tarihinde ülkedeki bütün tarikat temsilcileri Tirana'da bir toplantı yaparak ortak "Drita Hyjnore" (Nur-u İlâhi) adı altında bir kuruluş ve bunun yayın organı "Njeriu" (İnsan) aylık dergisinin kurulması ve yayınlanmasına karar verdiler. Bu yayın organının dışında 1945 öncesinde pek çok süreli yayın neşredilmiştir¹⁸.

Sonuç

Ahmed Zogu, Arnavutluk tarihinde belirleyici rol oynamış önemli siyaset adamlarından biridir. Her şeyden önce bir aristokrattı. Arnavutluk'un Mati bölgesinde tanınmış ve servet sahibi bir aşiret başkanının

¹⁷ Popovic, *a.g.e.*, s. 27-34; Mustafa L. Bilge, "Arnavutluk", DİA, c. III, S. 387-389; K.Süssheim, İslam Ansiklopedisi, c. I, s. 577-578, M.E.B. Basımevi, Beşinci Baskı.

¹⁸ Popovic, *a.g.e.*, s. 19-33; Mustafa L. Bilge, "Arnavutluk", DİA, c. III, S. 388-389; Dela Roka, *a.g.e.*, s. 35-42

ailesinden geliyordu. Babası ve dedesi Osmanlı idaresine hizmet eden iki önemli paşa idi. Zogu, Osmanlı'nın en karışık dönemlerinde Manastır Askeri İdadisi'nde ve İstanbul'da eğitim görmüştü. Aldığı eğitim ve geldiği aile ona Arnavutluk'un yönetimini ele alması için o zamanlar aranan karizmatik kişiliği kazandırmıştı. Cesurdu, kararlıydı, gerçekçiydi ve son derece merhametsizdi. Asker olarak tecrübeliydi. Birinci Dünya Savaşı'na katılmış ve birçok başarıya imza atmıştı. Siyasette diğer rakiplerinden farklı olarak Zogu, kazanma ve güç hırsı taşıyan ve bunun için her şeyi değerlendiren birisiydi. Bu yüzden siyasette hızlı bir şekilde yükseldi ve Arnavutluk'u 1924'den 1928'e kadar Cumhuriyet, 1928'den 1939'a kadar da Krallık yönetim şekliyle yönetmeyi başardı.

Bibliyografya

- Dela Roka, Roberto Moroco, *Kombi Dhe Feja Ne Shqiperi 1920-1944*, Çev. Osman Omari, Shtepia Botuese "Elena Gjika", Tirane
- Popovic, Aleksandre, *Balkanlarda İslam*, Çev. Komisyon, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- Hoti, İzber, *Qendrimi i Diplomacise Italiane Ndaj Shqiperise Dhe Shqipetarve 1930-1941*, Prishtine, 1997.
- Zegali, Josif, *Lufta e Dyte Boterore Dhe e Popullit Shqipetar*, Tirane, 1999.
- Karatay, Osman - A. Gökdağ, Bilgehan (Derleyen), *Balkanlar el Kitabı*, Cilt II, KaraM&Vadi Yayınları, Ankara, 2007.
- Ukgjini, Dom Nike - Kamsi, Willy - Gurakuqi, Romeo (Editör), *Krishterimi Nder Shqiptaret, Simpozjumi Nderkombetare Tirane, 16-19 Nentore 1999. Shkoder 2000, Konferenca Ipeshkvnore e Shqiperise (Episcopal Conference of Albania, Toena Yayınları, Tirane, 2000.*
- Doja, Albert, *Perdorimi Politik i Fese Ne Rindertimin e Identiteteve, Rasti Shqipetar*, Tirane 2001.
- Bilge, Mustafa L., "Arnavutluk", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. III, İstanbul 1991.
- K. Süssheim, "Arnavutluk", *İslam Ansiklopedisi*, M.E. Basımevi, Beşinci Baskı, c. I, İstanbul 1978.
- <http://albania.dyndns.org/Zog%20bio/dupatrioteauministre.htm> (Tarih bölümü, 18.04.2009).

<http://www.shqiperia.com/kat/gj1/kid/5/Rilindja-Kombetare.html>
(Historia e Shqiperise, Rilindja Kombetare, 15.04.2009)

<http://www.mfa.gov.al/> (A.C. Dış İlişkiler Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, 17.04.2009)